

процесс зависит от многих факторов: ресурсов протеста (правовое поле, человеческие, материальные, временные ресурсы), сценария протеста, возможности сопротивления и тому подобное. Акцентируется внимание на том, что с развитием глобальной сети Интернет создаются новые механизмы обеспечения взаимодействия и обратной связи между обществом и властью и непосредственной связи между частями и членами общества. С развитием информационно-коммуникационных технологий роль соцсетей в развертывании протестных настроений и мобилизации населения становится доминирующей, социальные сети превращаются в решающий фактор формирования гражданского общества, выходят на первое место среди агентов информационного воздействия. Средства коммуникации современного информационного мира путем установления неограниченной коммуникации не менее неограниченного количества участников общества, в настоящее время являются предпосылкой возможности возрождения архаических форм непосредственной прямой демократии

Ключевые слова: политический протест, политическая коммуникация, протестная коммуникация, формы политического протеста, диалог власти и общества.

УДК 323.2:37.01-2-46

Губерт Ю. Г.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДІТЕЙ НА ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї

У статті з використанням інституційного та інших наукових підходів досліджено роль громадянського суспільства в забезпеченні реалізації права дітей на виховання в сім'ї та запобіганні сирітству. До інституційних засад діяльності в цьому напрямі віднесені засади міжнародного співробітництва України, консолідація державної влади, національне законодавство щодо політики у цій сфері, розвиток громадянського суспільства внаслідок становлення нової системи власності. Проаналізовано факти діяльності найбільших громадських організацій, що задіяні в цій сфері. Основними напрямками цієї діяльності були організаційний, фінансовий, інформаційний, консультативний, пропагандистський тощо.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадські організації, благодійний фонд, релігійні організації, право на виховання в сім'ї, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, дитячий будинок сімейного типу, прийомна сім'я, всиновлення.

Дитяче сирітство є важливою соціальною проблемою. Масштаби цього явища нині в Україні зростають унаслідок бойових дій на сході, загибелі громадян та масових переселень. У розв'язанні зазначеної проблеми вагома роль належить політичній сфері суспільства. На це вказує, зокрема, створення в березні 2015 р. у Верховній Раді України міжфракційного об'єднання, діяльність якого спрямована на захист прав дітей. Важливим аспектом вирішення проблеми сирітства є реалізація права дітей на виховання в сім'ї, закріпленого в міжнародних та національних правових актах. Вагома роль у реалізації цього права належить громадським організаціям. Відтак дослідження ролі громадянського суспільства в цій сфері сприятиме, з одного боку, напрацюванню рекомендацій щодо вдосконалення цієї діяльності, з іншого – вдосконаленню моделей взаємодії держави і громадянського суспільства.

Тематика громадянського суспільства є однією з найбільш поширених у науці. У теоретичному контексті автор відштовхувалася від ідей про громадянське суспільство Г. Гегеля, Т. Карозерса, Р. Патнема, вітчизняних дослідників О. Бабкіної, В. Горбатенка, Г. Зеленько, І. Кресіної, Ф. Рудича, А. Сіленко, Г. Щедрової та інших. Але роль громадянського суспільства у розв'язанні проблеми сирітства, зокрема – соціального, науковцями майже не вивчалася. На сьогодні вивченням цієї проблеми займаються педагоги, соціологи, психологи. Зокрема, соціальне становлення дітей у дитячих будинках сімейного

типу досліджувала І. Пеша, становлення і розвиток сімейних форм виховання в Україні – І. Ченбай. Фостерна сім'я Великої Британії як соціально-педагогічне середовище підтримки особистості дитини є предметом дослідження О. Романовської. С. Бадора досліджувала теорію і практику виховання в опікунському середовищі (на матеріалах Польщі). Однак політологічний аспект проблеми залишається вкрай мало вивченим.

Відтак метою цієї статті є дослідити основні напрями діяльності громадських організацій щодо реалізації права дітей на виховання в сім'ї.

Джерельну базу дослідження становили міжнародні та національні правові акти, доповіді органів державної влади та уповноважених осіб про становище дітей в Україні, дані Державної служби статистики, інтерв'ю автора з колишнім Уповноваженим Президента України з прав дитини, очільниками регіональних служб у справах дітей, керівниками громадських, архіви цих організацій, розміщена на їхніх сайтах інформація тощо.

У процесі дослідження було використано такі методи як хронологічний, періодизації, порівняльний. Автор використовувала також неоінституціоналістський підхід, що аналізує інститути як рамки діяльності соціально-політичних акторів. Відтак увагу було спрямовано, зокрема, на аналіз процесів напрацювання законодавчої бази благодійної діяльності. Дані, що використовувались, були отримані шляхом аналізу документів, проведення опитувань, інтерв'ювання тощо.

За даними Державної служби статистики, у 2013 р. в Україні було 90772 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1]. У 2014 р. близько 85 % дітей-сиріт в Україні виховувалося в родині. Майже 68 % з них перебували під опікою, 5 % – у дитячих будинках сімейного типу (далі – ДБСТ), 7 % – у прийомних сім'ях (далі – ПС), 19 % – в інтернатах [2]. Окрім цього, щороку українці всиновлюють близько 2 тис. дітей [1]. Водночас близько 80 тис. дітей (1 % усіх українських дітей), які не мають офіційного статусу сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, виховуються в інтернатних закладах за заявами батьків [2].

Активізація розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт відбулася в роки перебудови в СРСР. У 1989 р. Радянський Союз приєднався до Конвенції ООН про права дитини. Впровадження моделі ДБСТ стало можливим завдяки діяльності Дитячого фонду, заснованого А. Ліхановим [3]. Однак після краху СРСР, в умовах економічної кризи, з одного боку, ДБСТ залишилися без фінансової підтримки держави, з іншого – громадські організації також не мали достатніх коштів для розвитку цих форм виховання. У 2000 р. в Україні функціонував лише 91 ДБСТ, де виховували 762 дітей [4].

Передумови для зміни ситуації в цій сфері почали формуватися приблизно з середини 1990-х рр. Цьому сприяв, по-перше, розвиток міжнародних зв'язків України в різних сферах суспільного життя. Зокрема, з другої половини 1990-х на Україну поширюють діяльність філії міжнародних благодійних фондів. По-друге, позитивний вплив справила консолідація державної влади. Наслідком цього став початок у 1994-1998 рр. напрацювання законодавчої бази щодо ДБСТ та ПС. По-третє, важливу роль відіграло формування нової системи відносин власності, національного капіталу, подолання економічної кризи. Значний внесок у розвиток сімейних форм виховання зробили громадські організації. Виникли національні благодійні організації, створені, зокрема, представниками великого бізнесу, відбувалося перетворення волонтерських рухів на благодійні організації. Активність у цьому напрямі виявляли також релігійні організації, запорукою діяльності яких стала, зокрема, фінансова підтримка іноземних громад. На Саміті священнослужителів Східної Європи в Києві у 2013 р. Уповноважений Президента України з прав дитини зазначав, що держава в питаннях забезпечення прав дитини на виховання в сім'ї бачить основними партнерами церкву та громадські організації [5].

У 2005 р. розпочався новий етап реформування системи виховання дітей-сиріт. Тоді було запроваджено новий принцип фінансування сиріт, які проживають у сім'ях опікунів, ПС, ДБСТ: «гроші ходять за дитиною» [6]. Це стало значним стимулом, і кількість ДБСТ у

2006 р. зросла на 300 % і зростала й надалі. У 2005 р. було 150 ДБСТ, у 2013 р. – вже 2000 [2].

У роки незалежності було зареєстровано десятки благодійних організацій. У рамках статті можемо дослідити їх діяльність на прикладі деяких із них.

Фонд «Надія і житло для дітей» було засновано в 1994 р. у Великій Британії. Фонд спрямовує зусилля на реформування інтернатного виховання та впровадження сімейних форм виховання сиріт, на запобігання явищу соціального сирітства. В Україні фонд почав роботу в 1998 р. на запрошення українського уряду. За розробками фонду у 2002-2004 рр. було започатковано роботу соціальних працівників та психологів у пологових будинках для запобігання відмовам від новонароджених дітей [7]. У жовтні 2003 р. було створено перший заклад нового типу – соціального захисту матерів із дітьми: Центр матері та дитини (Херсон). У 2006 р. спільно з Київською облдержадміністрацією було відкрито обласний Центр соціальної психологічної допомоги «Мати і дитина разом». За період діяльності цих двох центрів 96% жінок, які мали намір залишити дитину, змінили своє рішення. За розробленою фондом моделлю держава створила ще 15 центрів матері і дитини [7].

У 2010 р. фонд розпочав у Макарові Київської обл. будівництво першого в Україні експериментального Центру соціальної підтримки дітей та сімей «Промінь надії». Для будівництва та облаштування Центру було залучено кошти іноземних та вітчизняних підприємств (8 млн. грн.). Нині Центр функціонує як районний комунальний заклад і надає сім'ям та дітям комплекс послуг, що розроблені з урахуванням потреб населення району. У 2014 р. аналогічний центр – «Добре вдома» – відкрили в Дніпропетровській обл. [8]. Було також ініційовано кампанію в ЗМІ щодо важливості виховання дітей у родині. Фондом навчено понад 1000 фахівців для роботи у сфері захисту сиріт. За роки діяльності фонду в Україні було створено 65 ДБСТ, у яких знайшли родину понад 1100 дітей із 13 регіонів [7].

Щодо джерел фінансування, то в 1998-2008 рр. по лінії фонду в Україну надійшло 17,1 млн грн, з них понад 15 млн. – від британського фонду-засновника, 1,4 млн. – від ЮНІСЕФ, 133 тис. – від приватних осіб. У 2013 р. 2 млн. грн до фонду надійшло від громадян Великої Британії, ще 500 тис. – від фонду Ріната Ахметова [7].

Благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині» розпочала роботу в Україні в 1998 р. як філія міжнародної Європейської дитячої благодійної організації. Організація впроваджує інноваційні соціальні технології та послуги, що допомагають дітям зберегти родину, реалізує 15 проектів, спрямованих на допомогу 2450 дітям. У них задіяно 350 фахівців. За 12 років роботи в поліпшення добробуту дітей було інвестовано понад 4 млн. грн. [9].

Об'єднання соціальних проектів «Отчий Дім» починало свою діяльність у 1996 р. з одноосібної волонтерської допомоги безпритульним дітям у Києві. У 2003 р. організація започаткувала програму сімейного виховання дитини, а у 2008 р. було зареєстровано Центр сімейного виховання «Моя сім'я» [10]. Це багатоквартирний будинок на 50 дітей з 6 окремими п'ятикімнатними квартирами, у кожній з яких виховується по 6-8 дітей-сиріт або дітей із кризових сімей різного віку. Центр збудовано та облаштовано за рахунок благодійних пожертвувань. Це лише одна з багатьох програм, що їх реалізує організація. «Отчий Дім» був консультантом Міністерства соціальної політики України в період реформування системи виховання дітей та подолання масової дитячої безпритульності [11]. У 2009 р. вона стала співзасновником Альянсу «Україна без сиріт».

Центр захисту дітей «Наші діти» 9 липня 2013 р. було презентовано у Європарламенті в рамках Східноєвропейського партнерства [12]. У жовтні 2013 р. було відкрито збудований організацією центр захисту дітей, де система виховання подібна до раніше впровадженої «Отчим Домом». Центр є більшим, розрахований на проживання 78 дітей; до того ж, його випускники мають можливість проживати тут протягом певного часу.

Асоціацію SOS Children's Villages International було засновано в Австрії в 1949 р. В Україні організація розпочала свою роботу 2006-го. Система виховання тут подібна до двох

попередніх, але проживають діти не в квартирах, а в окремих будиночках, з двома виховательками: СОС-мамою і СОС-тіткою. У 2014 р. в Броварах у 13 таких будиночках в умовах, наближених до сімейних, мешкало 69 дітей. Окрім створення дитячих містечок, фонд надає допомогу дітям та родинам, які опинилися в складних життєвих обставинах [13].

Фонд Ріната Ахметова створено у 2005 р. Його мета – подолання соціальних проблем не шляхом одноразової допомоги, а через втілення стратегії соціального розвитку. Один із напрямів соціальних змін – забезпечення сімейних умов виховання дітей. Це завдання реалізується в рамках програми «Тепло сім'ї», що включає 4 проекти: «Сирітству – ні!», «Сім'я для дитини» (Дніпропетровська обл.), «Збережемо дитині сім'ю» (Донецька обл.), «Технології профілактики соціального сирітства» [14]. У рамках проекту «Сирітству – ні!» за співробітництва із всеукраїнською громадською організацією «Магнолія» та Міністерством соціальної політики працює портал з національного всиновлення www.sirotstvy.net, де розміщено інформацію про дітей. За час реалізації проекту понад 7 тис. дітей було передано на виховання до родин або всиновлено [14]. Загалом Фонд створив 39 ДБСТ по всій Україні [15]. Проект «Збережемо дитині родину» стартував у вересні 2010 р. Як його мета декларувалося зниження кількості сиріт на 30 % у Донецьку до кінця 2014 р. Для соціальних працівників проводились навчання за новими методиками і технологіями роботи з дітьми (британський, естонський досвід). Ці працівники надали послуги і допомогу понад 2000 родин, де виховуються діти. Завдяки проекту батьки змогли відновити свої права і 75 дітей повернулися з інтернатів Донеччини в сім'ю [14; 15]. Проте, з огляду на ситуацію, що склалася на сході України, починаючи з 2014 р., зазначені проекти там було частково згорнуто і Фонд долучився до евакуації дітей та родин із зони бойових дій, а також до допомоги мешканцям тимчасово окупованих територій.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити такі висновки.

Інституційними засадами участі громадських організацій у забезпеченні реалізації права дітей-сиріт на виховання в сім'ї стали:

- інтеграція України до міжнародного співтовариства, поширення на неї міжнародних нормативно-правових актів, розвиток співробітництва з міжнародними організаціями (і сьогодні роль цих організацій та питома вага іноземного фінансування залишаються дуже вагомими);

- консолідація державної влади, яка сприяла розробці законодавства в цій сфері;

- розвиток приватної власності, подолання кризових явищ в економічній сфері, що стимулювали розвиток громадянського суспільства;

- інноваційність державної політики, завдяки якій впроваджуються нові принципи управління та фінансування зазначеної сфери, що стимулюють громадські організації.

Основними напрямками діяльності громадських організацій щодо забезпечення реалізації права дітей на виховання в сім'ї були: організаційна та фінансова (створення ДБСТ, різноманітних центрів, забезпечення їх діяльності та її фінансування), інформаційна (створення та постійне поновлення електронних баз даних дітей, які можуть бути всиновлені чи передані на виховання в родину), консультативна (надання юридичних консультацій ДБСТ, прийомним сім'ям, сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, а також консультацій щодо подолання цих обставин), пропагандистська (привернення уваги суспільства до проблеми сирітства та заохочення до всиновлення дітей) тощо. Важливим напрямом діяльності була участь у розробці національного законодавства, зокрема – у період реформування системи виховання дітей-сиріт у 2005-2014 рр. До такої розробки долучалося багато громадських організацій.

Важливий аспект реалізації зазначеної ролі громадських організацій полягає в інноваційному характері їх діяльності. Саме на їх базі реалізують пілотні проекти, розробляють та апробують нові методи роботи з дітьми, допомоги сім'ям, запобігання відмовам від новонароджених тощо. З часом заклади, де такі методи підтвердили свою доцільність, можуть навіть передаватися на баланс держави, але розробка та апробація цих методів доцільні саме в недержавних закладах.

З початком бойових дій на сході України більшість благодійних організацій, які сприяли розвиткові сімейних форм виховання дітей, запобігання сирітству, змушені були спрямувати значну частину свого ресурсу на допомогу дітям, які опинились у зоні тимчасової окупації та війни, стали вимушеними переселенцями.

Використана література:

1. Чисельність дітей, усиновлених протягом року [Електронний ресурс] : повідомлення Державної служби статистики України. — Дата останньої модифікації 21 липня 2014 р. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Підсумки діяльності у 2013 році Уповноваженого Президента України з прав дитини Ю. О. Павленка [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Report_2014_OBL.pdf.
3. Біографія А. А. Лиханова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.detfond.org/ru/about/lider-rdf/bi/>.
4. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 р. [Текст]. — К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. — 232 с.
5. CNLNEWS: В Києве прошел саммит «Защити сироту – измени будущее» [Электронный ресурс] / Новости телеканала CNL от 17 февраля 2013 р. — Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=4Nieu5sCWIM>.
6. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11 липня 2005 р. №1086/2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1086/2005>.
7. Представництво благодійної організації «Надія і житло для дітей» в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.hopeandhomes.org.ua/about/>.
8. Представництво благодійної організації «Надія і житло для дітей» в Україні. Поточні проекти. Добре вдома [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.hopeandhomes.org.ua/projects/5058160f4cf48/>.
9. «Партнерство кожній дитині» [Електронний ресурс] : інтернет-представництво організації. — Режим доступу : <http://p4ec.org.ua/ua/subscribe>.
10. Міжнародна благодійна фундація «Отчий Дім» [Електронний ресурс] : інформація про діючі проекти. — Режим доступу : <http://otchiy-dim.org.ua/projects>.
11. Архів Ю. Губерт. Аудіозапис інтерв'ю з Ю. Павленком 06.08.2014 р.
12. В Європарламенті презентували українсько-польсько-німецький проект для дітей-сирот [Электронный ресурс] : повідомлення газети «Лівий берег» від 10 липня 2013 р. — Режим доступу : http://society.lb.ua/life/2013/07/10/211696_evroparlamente_prezentovali.html.
13. СОС Дитячі Містечка [Електронний ресурс] : інформація про організацію. — Режим доступу : <http://sos-ukraine.org/uk/sos-dityachi-sela-v-ukrayini>.
14. Благодійні проекти Фонду Ріната Ахметова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fdu.org.ua/family#sthash.hnA18H4.dpuf>.
15. Публичный отчет Благотворительного фонда Рината Ахметова за 2008-2013 гг. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.fdu.org.ua/fond/report#sthash.taTTQaQt.dpuf>.

Губерт Ю. Г. *Роль гражданского общества в обеспечении реализации права детей на воспитание в семье*

В статье с использованием институционального и других научных подходов исследована роль гражданского общества в обеспечении реализации права детей на воспитание в семье и профилактике сиротства. К институциональным основам деятельности в этом направлении отнесены принципы международного сотрудничества Украины, консолидация государственной власти, национальное законодательства в отношении политики в этой сфере, развитие гражданского общества в результате становления новой системы собственности. Проанализированы факты деятельности

крупнейших общественных организаций, которые задействованы в этой сфере. Основными направлениями их деятельности были организационное, финансовое, информационное, консультативное, пропагандистское и др.

Ключевые слова: гражданское общество, общественные организации, благотворительный фонд, религиозные организации, право на воспитание в семье, дети-сироты, дети, лишённые родительской опеки, детский дом семейного типа, приемная семья, усыновление.

Gubert J. *The role of civil society for implementation the rights of children to have care in family*

In this article, the role of civil society in supporting the rights of children to have family care and the prevention of child abandonment was investigated by using scientific and institutional approaches. The principles of the international cooperation of Ukraine, consolidation of state power, the development of national legislation on the policy of this argument, as well as the development of a civil society as a result of the formation of a new system of property, are considered as institutional principles of work in this area. Facts of the largest civil society organizations which are involved in this field, were analysed. The main areas of their activity were organizational, financial, informational, consulting, propaganda and so on.

Keywords: *civil society, civil society organization, charities fund, religious organizations, the right to have family's care, orphans and children deprived of parental care, family-type orphanage, foster family, adoption.*

УДК 323.233

Шаповал К. І.

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

У статті досліджуються основні підходи до визначення сутності політичного протесту в роботах зарубіжних та вітчизняних дослідників, які займались розробкою даної проблематики, а також розглядаються визначальні ознаки, які притаманні феномену політичного протесту. Проаналізовано основні причини та фактори які впливають на виникнення протестних настроїв в середині суспільства, а також розглядаються основні напрями дослідження проблеми появи соціальної напруженості у суспільстві, яка трансформується у протестну форму участі окремих індивідів, або соціальних груп в політиці. У статті наводиться класифікація видів політичного протесту та акцентується увага на основних формах протестної поведінки та участі населення у політичному житті суспільства (насильницька та ненасильницька), а також методи які притаманні кожній з форм політичного протесту.

Ключові слова: політичний протест, політична поведінка, протестні настрої, політична участь.

Актуальність обраної теми полягає перш за все в тому, що дослідження сутності феномену політичного протесту в політичній науці обумовлено процесами, які мають місце у сучасному світі, а також які відбуваються в Україні. Дана стаття покликана визначити сутність та причини виникнення протестних настроїв в середині суспільства, а також окреслити основні форми перебігу політичного протесту.

Для визначення сутності поняття політичний протест необхідно з'ясувати етимологію цього поняття. Термін «протест» походить від лат. protestare – доводити, підтверджувати; урочисто заявляти, свідчити, заперечити. У словнику С. Ожегова і Н. Шведової протест визначається як рішуче заперечення проти чого-небудь [5].